

Ekspluateerimise mustrid

poliitikaülevaade viimaste inimkaubanduse suundumuste ja modus operandi kohta

ANNIINA JOKINEN & ANNA-GRETA PEKKARINEN

Käesolev ülevaade tutvustab lühidalt „Ekspluateerimise mustrid – inimkaubanduse suundumused ning modus operandi Soomes, Lätis, Eestis, Poolas ja Ukrainas” aruande peamisi järeldusi, mille on toimetanud Anna-Greta Peckarinen ja Anniina Jokinen.

Mõisted

INIMKAUBANDUS TÖÖE SUNDIMISE eesmärgil tähendab inimese tõsist tööalast ärakasutamist rahalise kasu saamise eesmärgil. Tavaliselt sunnitakse sunniviisilise töö eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrit töötama pikka aega vähese palgaga või ilma palgata, teda võidakse väärkohelda, ähvardada, hoida võlaorjuses ja tema liikumisvabadust võidakse piirata.

INIMKAUBANDUS SEKSUAALSE ÄRAKASUTAMISE eesmärgil võib seisneda isiku sundimises prostitutsioonile, seksitööstuses ärakasutamine või tema allutamises muudele seksuaalse väärkohtlemise vormidele.

Eeldus

INIMKAUBANDUSE AJEND ON võimalus teenida raha mitmel tasandil ning sellest kasu saavad ettevõtted ei piirdu ainult kuritegelike organisatsioonidega, vaid hõlmavad ka seaduslikke tegutsijaid ja ettevõtteid. Inimkaubandus on sooline nähtus: seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrid on peamiselt naised ja tüdrukud, samas kui paljud tööjõuga kaubitsemise ohvrid on mehed.

ÜLDISELT HÕLMAVAD INIMKAUBANDUSE toimingud erinevad kulusid protsessi igas etapis: värbamise, transpordi ja ärakasutamise käigus. Need kulud kannab sageli ohver ning neid võidakse varjata ja suurendada, nii et ohvrile tekivad suured võlgnevused, mis muudab ta ekspluateerimise suhtes üha haavatavamaks. Kuigi tööjõuga kaubitsemine ja seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse viisid erinevad üksteisest, on neil ka palju ühist.

#ELECT THB

Enhanced Law Enforcement Cooperation and Training on Trafficking in Human Beings

PROJEKTI ELECT THB (Enhanced Law Enforcement Cooperation and Training on Trafficking in Human Beings – Tõhustatud õiguskaitsealane koostöö ja inimkaubanduse

teemaline koolitus) eesmärk on tõhustada seksuaalse ja tööalase ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse tuvastamist ja uurimist ning tihendada koostööd õiguskaitseasutuste ja teiste peamiste osalejate vahel, et võidelda selle vastu Eestis, Lätis ning Soomes.

SEDA RAHASTATAKSE Euroopa Liidu politseikoostöö, kuritegevuse tõkestamise ja selle vastu võitlemise ning kriisiohje rahastamishandist, toetuslepingu number 101021497.

VÄLJAANDE SISU esindab ainult autori seisukohti ja selle eest vastutab ainult tema. Euroopa Komisjon ei võta endale mingit vastutust selles sisalduva teabe kasutamise eest.

Tööjõuga kaubitsemine

EBAÕIGLANE VÄRBAMINE ON üks peamisi tööalase ärakasutamise ja inimkaubanduse riskitegureid: ülemääraste või väljamõeldud tasude kogumine töökoha kindlustamise, reisidokumentide ja „teeninduskulude“ eest jne. Selle tulemusel võib töötaja sattuda võlgadesse ja muutuda haavatavamaks edasise ärakasutamise suhtes.

VARJUPAIGATAOTLEJAD JA DOKUMENTI-DETA sisserändajad võivad tunda end sunnitud võtma vastu kehvade tingimustega tööpakkumisi. Dokumentida sisserändajad ei soovi sageli teatada isegi tõsisest väärkohtlemisest, kui see võib kaasa tuua nende välja- saatmise.

SOTSIAALSELT TÕRJUTUD ISIKUD, näiteks koduta, uimastisõltuvuse all kannatavad või hiljuti vanglast vabanenud isikud, võivad sattuda kurjategijate sihtmärgiks, kes kasutavad ära ohvrite psühholoogilist või sotsiaalmajanduslikku haavatavust.

MAJAPIDAMISTÖÖD KUJUTAVAD ENDAST erilist ohtu, kuna see on varjatud töövorm (mis on varjatud nii täitevasutuste kui ka üldsuse eest) ja paljudes riikides on see osa varimajandusest.

INIMKAUBITSEJAD JA ÄRAKASUTAJAD kasutavad oma ebaseadusliku tegevuse varjamiseks ning maksudest ja sotsiaalmaksudest kõrvalehoidumiseks erinevaid skeme ja ettevõtlusstruktuure, et maksimeerida oma kasumit.

Nende hulka kuuluvad:

TÖÖTAJATE PETTURLIKU LÄHETAMISE skeemid: paindliku tööjõu hankimine ja alampalga maksmine saatva riigi madalama palgataseme alusel.

SUNNITUD FÜÜSILISEST ISIKUST ettevõtja: olukord, kus töötingimused sarnanevad töösuhtega, kuid töötaja on paberil füüsilisest isikust ettevõtja ja vastutab füüsilisest isikust ettevõtlusega seotud riskide ja kohustuste eest, samas kui tööandja saab kulusid vähendada.

ALLTÖÖVÕTUSKEEMID JA VARIFIRMAD kasutamine: selliste kokkulepete kasutamine näiteks selleks, et varjata kolmandate riikide sisserändajate töötamist ilma tööõigusega, kasutades neid teise riiki viiva alltöövõtuahela kaudu.

PALGAKELMUSED, NÄITEKS PALGA tagasimaksmine: töötajatele igakuine maksmine kõigi standardite kohaselt, kuid näiteks osa palgast nõutakse tagasi sularahas või nõutakse ülepaisutatud tasu eluaseme, transpordi, tööriistade ja töövahendite jms eest.

MUUD TÖÖJÕU ÄRAKASUTAMISEGA seotud kokkulepped/kuriteod, nagu rahapesu, raamatupidamispettused, dokumentide võltsimine, altkäemaksu andmine ja väljapressimine.

Inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil

SALAKAUBAVEDAJAD VÕI MUUD vahendajad abistavad sageli Aafrikast või Kagu-Idast pärit sisserändajaid, kes reisivad Euroopasse, et leida tööd seksitööstuses, saades vastutasuks osa sisserändajate seksitöoga teenitud sissetulekust.

POTENTSIAALSETE OHVRITE VÄRBAMINE toimub peamiselt internetis. Sageli värvatakse seksitööstuses töötada soovijaid valelike lubaduste abil: pärast välisriiki saabumist ilma raha või kohalike võrgustiketa sunnitakse neid nõusuma tingimustega, mis on palju halvemad, kui kokku lepitud.

ÜHA SAGEDAMINI TOIMUB ärakasutamise-ga seotud tegevus ka internetis: inimkaubanduse ohvrite teenuseid pakkuvad kuulutused on sageli avaldatud samadel veebisaitidel, kus müüakse ka seksuaalteenuseid, mistõttu on ametiasutustel raske tuvastada inimkaubandusega seotud kuulutusi. Sarnaseid probleeme tekitab ka seksuaalse materjali otseülekanne, sest võib olla raske kindlaks teha, kas tegemist on vabatahtliku tööga või mitte.

SUNDABIELU TÄHENDAB OLUKORDA, kus abielu sõlmitakse ilma ühe või mõlema poole vaba ja täieliku nõusolekuta või kus üks või mõlemad pooled ei saa abielust lahku-da. Sundabielu puhul sõltuvad ohvrid tavaliselt oma abikaasast raha, eluaseme, toidu ja elamisloa saamiseks ning neid võidakse ära kasutada mitmel viisil, alates seksuaalsest ärakasutamisest kuni sunniviisilise töö ja ko-duabilise teenistuseni.

Võtmepunktid:

LAPSED JA NOORED on haavatavad seksuaalse ärakasutamise, sunniviisilise kerjamise ja kuritegeliku tegevuse suhtes. Eriti ohustatud on lapsed, kes on kodust, hooldusperest või asutusest ära jooksnud.

TIHTI KASUTATAKSE NN „lover boy” meetodit, mis viitab praktikale, mille puhul tavaliselt meessoost kurjategija värgutab noori, haavatavaid tüdrukuid ja poisse, teeseldes, et tal on nende vastu (romantilisi) tundeid, ja lõpuks allutab nad ärakasutamisele.

INIMKAUBITSEJAD KASUTAVAD SAGE-LI psühholoogilist sundi ja traumasidet, et kontrollida oma ohvreid keerulistel viisidel, mida võib olla raske avastada, nt isoleerimise, ähvarduste ja alandamise kaudu, kombineerituna aeg-ajalt ohvrile osutatava heatahtlikkusega.

INIMKAUBANDUSE OHVREID VÕIDAKSE ära kasutada mitmel viisil: näiteks seksuaalse ärakasutamise ohvreid võidakse sundida allkirjastama pabereid, et asutada petturlikke ettevõtteid või võtta laenu või krediitkaarte või taotlema hüviti, mida kurjategijad kasutavad seejärel oma kuritegelike operatsioonide rahastamiseks.

GLOBÄLIE NOTIKUMI:

COVID-19 pandeemia ja Venemaa sissetung Ukrainasse

ALATES 2014. AASTAST kuni 2022. aastal alanud täiemahulise sissetungi ni on Ukraina mehi, naisi ja lapsi ära kasutatud ja kaubitsetud Ukraina siseselt ja piiriülevalt nii seksuaalse ärakasutamise kui ka tööalase ärakasutamise eesmärgil nt ehituses, tootmises ja põllumajanduses.

18. APRILLI 2023. aasta seisuga on üle viie miljoni Ukraina pagulase Euroopas registreeritud ajutise kaitse või sarnaste kaitsekavade alusel. ELi ajutise kaitse direktiiv ja inimkaubanduse vastased meetmed sihtriikides on potentsiaalselt vähendanud pagulaste ärakasutamise ohtu.

UKRAINA PÕGENIKE ÄRAKASUTAMIST või inimkaubandust ei ole praeguseks suuremal määral avastatud, kuid ärakasutamise oht on endiselt suur.

SEoses COVID-19-GA AEGLUSTASID reisi piirangud inimeste piiriülest liikumist, mõjutades potentsiaalselt juba riigis elavate kohalike elanike / migrantide ärakasutamist.

SESIKAUBANDUSE OHVRITE TUVASTAMISE vähenemine võib viidata seksuaalse ärakasutamise vähenemisele, kuid tõenäolisemalt on ärakasutamine kolinud vähem nähtavasse ja vähem turvalisse kohta, mistõttu on seda raskem avastada.

LIIKUMISPIIRANGUTE AJAL TOIMUS vähem tööinspeksiooni kontrollkäike. Paljud ettevõtted kannatasid rahaliselt ja pidid töötajaid koondama. Mõned töötajad pidid leidma sissetulekuallikaid mujalt, teised aga riskisid oma tervisega, suheldes pandeemia ajal teistega.

Vaade tulevikku

COVID-19 PANDEEMIA JA Venemaa sissetungi tagajärjed Ukrainasse on avaldanud kaugeleulatuvat mõju maailmamaajandusele ning inimeste ja kaupade liikumisele. Paljud inimesed maailmas ja Euroopas on inflatsiooni, tööpuuduse ja konfliktide tõttu inimkaubanduse ja ärakasutamise suhtes haavatavamad.

VÄGA OLULINE ON jälgida inimkaubitsejate, vahendajate ja ettevõtjate tegutsemisviise, kes kriisi tõttu võivad suurema tõenäosusega kasutada ebaseaduslikke vahendeid ja inimeste ärakasutamist, et maksimeerida oma kasumit ja vähendada samal ajal kulusid.

Eeltoodust tulenevad põhilised soovitusel poliitikakujundajatele on järgmised

☑ **Tagage õiguskaitseorganitele piisavad ressursid ja oskused, et mõistliku aja jooksul oleks võimalik inimkaubandusjuhtumeid uurida** ja selle eest ka kohulikule vastutusele võtta. Samuti tuleks eraldada ressursse (asustevaheliste) tegevuste jaoks, mis aitaksid menetlejal paremini ära tunda uusi suundumusi inimkaubanduses ja selle toimimisviise (nn modus operandi).

☑ **Tagage võimalused õiguskaitseasutuste personali koolitamiseks, et nad oleksid kursis inimkaubanduse dünaamikas, psühholoogilist sündi ja trauma** sidet puudutavate aspektidega ning ohvrit toetavate (victim-sensitive) küsitlemistehnikatega.

☑ **Tagage inimkaubanduse ohvrite juurdepääs abile ja õiguskaitsele.** See võib endas hõlmata näiteks võimalust taotle-da ja saada järelemõtlemisega, elamisluba, ligipääsu õigusabile ja õiguskaitsevahenditele ning samuti õiglasele tööhõivetingimustele.